

بسمه تعالی

چکیده

مرضیه اسدی

موضوع: نقش رزق حلال در سلامت معنوی انسان از منظر آیات و روایات

رزق و روزی عبارت است از هر چیزی که موجودی دیگر را در بقای حیاتش کمک نماید. مهم ترین واژه‌هایی که با واژه «رزق» قرابت معنایی دارند، عبارتند از عطاء، احسان، انعام، انفاق، نصیب، فضل و طعام، که برای رسیدن روح به طهارت باید همه ی اینها دارای طهارت بوده و حلال و طیب باشند. طبق آموزه‌های قرآن کریم و روایات معصومین علیهم السلام، تضمین رزق انسان از ناحیه خداوند متعال است و هرچه انسان به آن دست یابد رزق مشروع او نیست و از همین رو تنها مجاز به استفاده از خصوص حلال و طیبات روزی خداست چرا که خداوند حرام را روزی کسی نمیکند و فقط حلال به او مستند است، پس رزق و روزی فقط باید از طریق حلال به دست آورده شده و مورد استفاده قرار گیرد. به طور کلی آنچه انسان را به طهارت روح میرساند، رزق است که از لحاظ تشریعی در مورد حرام به کار برده نمیشود. پس در تمام مراحل رشد انسانی باید به دریافت رزق و روزی توجه ویژه داشت؛ چراکه دارای تأثیر تکوینی در وجود انسان است و حلال یا حرام بودن آن، تمام زندگی را تحت الشعاع قرار میدهد.

کلید واژه ها

رزق حلال، روح، سلامت معنوی، قرآن

انسان از دو بعد مادی و معنوی «جسم و جان» ترکیب یافته و هر یک از این دو بعد برای رشد و بالندگی به تقویت، انرژی و تغذیه سالم نیازمند است. خدای متعال، که جهان هستی را خلق کرده و انسان را به عنوان اشرف مخلوقات خود معرفی نموده، طبیعت را مسخر او ساخته و ابزار، وسایل و امکانات مورد نیاز را در اختیار او قرار داده است. انسان می تواند در سایه تدبیر، تعقل و تلاش، از مواهب الهی استفاده کند و زمینه رشد و تعالی مادی و معنوی خود را فراهم سازد. کار و کسب حلال از مسائلی است که برای پیمودن راه های ترقی مادی و معنوی، نقشی بنیادین دارد که برای ادامه زندگی و بقای جامعه نیز ضرورتی اجتناب ناپذیر است.

- طبق فرموده امام صادق (ع): خداوند عز وجل افراد را خلق کرد و همراه آنان رزقشان را به - صورت حلال و طیب آفرید، پس اگر کسی آن را به طریق حرام به دست آورد، به همان اندازه از رزق حلال او کم می شود. (۱) هر کس، رزق حلالی دارد که در نهایت آرامش و عاقبت بخیری برای او قرار داده اند درست جهت دیگر همان رزق را به صورت حرام بر او عرضه کرده اند تا در انتخاب بین حلال و حرام، ایمان او آزموده شود و بتواند بین حلال و مشابه آن که به صورت حرام است، یکی را انتخاب کند. (۲)

در آموزه های دینی اسلام تاکید فراوانی بر کسب روزی حلال شده است زیرا نوع تغذیه به فرموده امیر مومنان علی (علیه السلام) همانگونه که بر جسم تأثیر می گذارد بر قلب نیز تأثیر می گذارد، بر همین اساس آن حضرت در توصیه ای به کمیل فرمود :

یا میل إن اللسان يتوح من القلب و القلب يقوم بالعداء فانظر فيما على قلبك وجسمك فإن لم يكن ذلک
لألا لم يقبل الله تسبیحک ولا شکر

ای کمبل اهما نا زبان از قلب نشات می گیرد و قوام قلب به غذاست ، پس متوجه باش که قلب و جسم تواز چه تغذیه می کنند ، اگر غذا حلال نباشد ، خداوند تسبیح و شکر تو را قبول نمی کند.

در قرآن نیز خداوند به انسان سفارش نموده است که در غذای خویش تأمل کند « فلینظر الإنسان إلی طعامه » (عبس: ۲۴) و به دلیل اهمیت و جایگاه رزق در زندگی انسان بیش از ۱۲۳ بار واژه «رزق» همراه مشتقات آن در قرآن به کار رفته است ، در نوشتار پیش رو سعی شده است که به این پرسش پاسخ داده شود ، رزق و روزی حلال در آموزه های دینی چه نقشی در سلامت معنوی انسان دارد؟ (۳)

طرح مسئله

اساسی ترین نیاز فطری انسان، گرایش به رشد اخلاقی و تعالی معنوی در بندگی است، لذا به همان میزان که از رذائل اخلاقی و شهوات نفسانی به دور باشد و بتواند روح خود را پاکیزه مطهر نگه دارد، بالندگی حقیقی او در مسیر تقرب الهی هم افزایش خواهد یافت. اینکه آیا واقعاً رسیدن به تعالی در بندگی، مرتبط با نوع رزق روحی است، خود نیاز به دقت و ژرف نگری دارد که حق و باطل مسیر را با معرفت به حلال و حرام کسب و دریافت رزق حلال به خوبی شناخته تا بدون انحراف از صراط مستقیم تکامل، بتواند در معرفتیابی نسبت به مسیر درست و همینطور شناخت موانع طریقت روحی و عملی ثابت قدم بماند و زندگی را به صبغهی الهی و به پاکترین وجه بسازد و به شایستگی به تکامل روحی برسد.

این پژوهش با هدف آگاهی بخشی پیرامون تأثیر حلال خواری در پاکیزگی وجودی انسان، در ابعاد مختلف زندگی و تلاش برای پیشگیری از ابتلا به زمینهای کسب و دریافت روزی حرام، انجام شده است. بنابراین گمراهی و تباهی فکر و عقیده و اوصاف و اخلاق زشت را فرزندان از پدران کفار خود به ارث می برند و این خواسته حضرت نوح پیامبر است که از خداوند می خواهد که دیاری از کفار را باقی نگذارد، چرا که آنان باعث گمراهی نسلهای پاک و موجب زاد و ولد نسلهای کافر و فاجر و فاسق می گردند.

رزق در لغت

رزق در لغت رزق، به معنای عطا و بخشش موقت و غیر دائمی است. سپس عطا و بخشش پی در پی و همیشگی بر آن اطلاق شده است. پس رزق عطا و بخشش همیشگی خداوند خواهد بود (۴) همچنین راغب می نویسد: «رزق» به معنای بخشش و عطای مستمر و همیشگی است، خواه دنیوی باشد، خواه اخروی. به سهم و نصیب نیز رزق گفته می شود؛ همچنین به غذایی که وارد شکم انسان می شود (۵) صحاح اللغة نیز، رزق را بخشش و آن چه از آن نفع برده می شود، معنا کرده است (۶) و بالاخره گفته شده: رزق به معنای «عطای همیشگی و مستمر خاصی است که موافق مقتضای حال طرف و مطابق نیاز او برای ادامه حیاتش باشد (۷) فرهنگ بزرگ جامع نوین می نویسد: رزق؛ روزی، هر آنچه از آن نفع برند (۸) و صاحب قاموس می نویسد: «رزق

عطائی است که از آن منتفع می شوند، خواه طعام باشد یا علم و یا غیر» (۹) همچنین آمده است جمع روزی، ارزاق است. (۱۰)

از مجموع آنچه گذشت روشن می شود که «رزق و روزی» عطا و بخشش پی در پی و همیشگی است که از آن نفع برده می شود، خواه مادی باشد، خواه معنوی.

رزق در اصطلاح

به هر چیزی که مایه ی دوام حیات مخلوقات زنده است رزق گویند. در واقع رزق موهبت و بخششی است از ناحیه ی خداوند متعال به بندگان بدون این که استحقاق آن را داشته باشند. (۱۱) اگر نفع حاصل از کار و اکتساب به خود آدمی برگردد و آن را در راه مصالح و احتیاجاتش مصرف نماید «رزق» (روزی) گفته می شود. پیامبر اکرم(ص) فرموده است: « لیس لك من مالک الا ما اكلت فافئیت او لبست قابلیت او تصدقت قابلیت؛ از مال تو چیزی از آن توست که خوردی و از بین رفت، یا پوشیدی و کهنه شد، یا در راه خدا مصرف کرده و آن را باقی گذاشتی» و اگر از آن منافی که به دست آورده است

، در راه احتیاجاتش بهره وری ننمود، آن منافع و اموال برای مالکش «روزی» نامیده نمی شود، بلکه اندوخته ای است که به دست آورده است؛ مانند مال به ارث مانده، که برای متوفی روزی نیست ولی اندوخته او می باشد، زیرا متوفی نمی تواند از آن مال بهره مند شود و هنگامی که وارث از آن مال برخوردار شود،

رزق» نامیده می شود (۱۲) مرحوم علامه طباطبایی نیز در این زمینه چنین می فرماید: باری، آن چه از آیه شریفه « إن الله هو الرزاق ذو القوة المتین؛ خداست روزی دهنده. و اوست صاحب نیرویی سخت استوار. (سوره ذاریات/آیه ۵۸) که در مقام حصر وارد شده استفاده می شود، چند چیز است: ... ثانیاً روشن می شود که آنچه مخلوقات به آن منتفع شده و از خیر آن بهره مند می شوند، همه رزق آنان بوده و خداوند هم رازق آن می باشد. (۱۳) مفهوم سخنان این اندیشمند اسلامی که با سخنان ارباب لغت هم خوانی دارد، این است که هر آن چه که مخلوقات از آن منتفع نشده و بهره مند نشوند، رزق نامیده نمی شود.

رزق در قرآن

در قرآن مجید واژه «رزق» به شکل های گوناگون به کار رفته است؛ در برخی موارد همچون:

«وفی السماء رزقکم» (سوره ذاریات/آیه ۲۲) در امور مادی است،

زیرا در آیه ی مزبور رزق به معنای باران است. (۱۴) رزق در برخی موارد همچون آیه ی

«و الذین هاجروا فی سبیل الله ثم قتلوا أو ماتوا لیرزقهم الله

رزقا حسنا وإن الله لهو خیر الرازقین» (سوره حج/آیه ۵۸)

در امور معنوی و اخروی و در برخی موارد همچون آیه ی

«إن الله هو الرزاق ذو القوة المتین» (سوره ذاریات/آیه ۵۸)

در معنای عام از امور مادی و معنوی به کار رفته است. (۱۵)

سلامت معنوی

سلامت معنوی در اصطلاح پزشکی با رویکرد مادی گرایانه ، فرایندی است که با بهره گیری از آن می توان به درمان بیماران جسمی کمک کرد ولی در اصطلاح غیرپزشکی یا پزشکی معنی گراء سلامت معنوی فرایندی است که علاوه بر بهره گیری در درمان جسمی بیماران، می تواند در درمان روحی و روانی بیماران نیز مفید باشد و از آن بالاتر می تواند شرایطی در جامعه پدید آورد که سلامت اجتماعی را نیز افزایش دهد و در نهایت به کمال و تعالی همه جانبه انسان و انسانیت کمک کند در تعریف کامل تر می توان گفت : سلامت معنوی عبارت است از حالت اطمینان ، امنیت، آرامش و سکون قلبی و روحی که از اعتقاد و اعتماد به منبع و قدرتی برتر و متفاوت از عوامل مادی و پیرامونی ناشی می شود و باعث افزایش امید ، رضایت مندی و نشاط درونی می گردد و در نهایت به سلامت و تعالی همه جانبه انسان و انسانیت کمک می کند. افرادی از این نوع سلامت برخوردار خواهند بود که دارای جهان بینی توحیدی بوده و از باور قلبی مستحکم نسبت به آفریننده عالم و جهان ابدی بهره مند باشند.

الف) اصل تدین در خانواده

اگر بنیان خانواده بر اساس دینداری و رعایت اصول شریعت بنا نهاده شود با هر لرزشی از هم نمی باشد و هر چه این پایه تقویت شود، بنیان خانواده محکم تر می گردد و از انحطاط آن پیشگیری می شود

بررسی روایات نشان می دهد یکی از عواملی که باعث تقویت دین در خانواده می شود کسب روزی حلال است. امام صادق ع می فرماید: به دنبال روزی حلال رفتن را رها نکن، زیرا این در تقویت دین تو مؤثر است. (علامه مجلسی، ۱۴۲۳ق، ج ۷۱: ۱۲۸ و ۱۳۷)

همچنین در جایی دیگر از امام صادق ع درباره تأثیر کسب روزی حلال نقل شده است که علاوه در دین به حفظ ایمان هم کمک می کند. امام عا در این باره فرموده اند: «لاتدع طلب الرزق من حله انه عون لك على دينك؛ هیچگاه از تحصیل روزی حلال رو گردان مباش؛ مال حلال، یاور و معین تو در حفظ دین و ایمان تو است. حر عاملی، ۱۴۱۴ق، ج ۱۲: ۱۰)

علامه جعفری ها درباره نقش مثبت لقمه حلال و نقش منفی لقمه حرام می گوید:

لقمه حلال برای دل انسان، علم و حکمت و عشق و ظرافت ایجاد میکند و هنگامی که دیدی حسادت و جهل و غفلت تو روز افزون است بدان که نتیجه همان لقمه های حرامی است که خورده ای ... لقمه حلال عالی ترین پدیده ای را که برای انسان ممکن است، ایجاد میکند. (جعفری، ۱۳۹۴، ج ۱: ۷۱۹)

ب) اصل شرافت بنیان خانواده

از آنجا که اسلام به انسان و شرافت افراد بشر توجه زیادی دارد، به حفظ آبرو، شخصیت و حیثیت اجتماعی او نیز اهمیت داده است و در این راستا اجازه داده تا شخص برای حفظ آبروی خویش در اجتماع، به مقدار لازم از ثروت خود بهره ببرد و حتی در بسیاری از احادیث، ثروتی که در این راه مصرف شود، به عنوان بهترین مال معرفی شده است. کسب در آمد و روزی حلال برای حفظ آبرو و تأمین خانواده مورد تشویق اسلام است. در حدیثی از رسول اکرم آمده است:

«من طلب الدنيا استفافا عن الناس و سعيًا على أهله و تعطف على

جاره لقي الله عز وجل يوم القيامة و وجهه مثل القمر ليلة البدر»

کسی که از پی مال مشروع برود، برای آنکه آبروی خود را از ذلت سؤال مصون نگه دارد و عائله خویش را اداره کند و به همسایه خود کمک نماید، خداوند را در روز قیامت در حالی ملاقات می کند که صورتش مانند ماه تمام می درخشد. (شیخ طوسی، ۱۴۱۴ق، ج: ۳۲۴)

ج) اصل پذیرش حق

کسب روزی حلال موجب تمکین در مقابل کلام حق و پند ناصحان، حرف شنوی می گردد و در مقابل، کارهای خرافی و بی منطق و سر پیچی از پذیرش سخن حق در احادیث اسلامی از خطوات شیطان ذکر شده است. در شریعت الهی تأکید بر کسب روزی حلال شده است که تأثیر زیادی در پذیرفتن حق دارد. در مقابل حرام خواری، بر عقاید، اخلاق و اعمال آدمی تأثیری بسیار زیانبار دارد و راه سعادت و خیر و فلاح را بر او می بندد و چنان او را سرگرم دنیا و سرسپرده شیطان می کند که حتی حاضر نمی شود به سخنان حق که از سوی بهترین افراد ایراد می گردد، گوش فرا دهد، چنان که در روز عاشورا امام حسین (ع) خطاب به سپاه دشمن فرمود: شکمهایتان از حرام پر شده و بر دلهایتان مهر خورده است؛ دیگر حق را نمی پذیرید و به آن گوش نمی دهید.

نتیجه گیری

رزق حلال نقش تاثیر گذاری در رسیدن انسان به دیگر بعد های سلامتی و رحمت و مغفرت الهی را دارد و این بعد آثاری همچون رضایت مندی، شادی درون، امیدواری بسیار، استحکام خانواده و ... را در پی خواهد داشت.

و همچنین میتوان گفت شرط اصلی برخورداری از سلامت معنوی وجود اعتقاد و ایمان قوی خداوند متعال و رعایت گفته های یکتای بی همتا است. و میتوان گفت رزق حلال رزقی است که از راه غیر مشروع بدست نیامده باشد و طبق قوانین اسلامی، هم راستا با دین بدست آمده باشد، حق الناسی در آن وجود نداشته باشد که از دیدگاه پیامبران و خداوند متعال و رسول اکرم علت هایی همچون کار و تلاش، استغفار، صله رحم و ... در کسب روزی حلال و افزایش آن موثرند.

همچنین میتوان گفت که شرافت بنیان خانواده با کسب روزی حلال، حفظ می شود و موجب اعتدال و استحکام بنیاد خانواده می شود.

- قرآن کریم

- ۱- کلینی، ابو جعفر، محمد بن یعقوب، کافی، چاپ اول، قم، دار الحديث للطباعة والنشر، ۱۴۲۹ هـ ق، ج ۵، ص ۸۰.
- ۲- طاهر زاده، اصغر، جایگاه رزق انسان در هستی، اصفهان، انتشارات لب المیزان، ۱۳۸۵ ش، ص ۱۸.
- ۳- رک: موسوی راد لاهیجی، کتاب الکترونیکی «پدر، مادر، معلم مرا خوب تربیت کن»
- ۴- ابن فارس. احمد. معجم مقاییس الغه. ج ۱. بیروت: دارالکتاب العلمیه. ۱۴۲ ق. ص ۴۶۲.
- ۵- اصفهانی. راغب. معجم مفردات الفاظ قرآن. چ اول. مصر: دفتر نشر کتاب. ۱۴۰۴ ق. صص ۲۱۸-۲۱۹.
- ۶- جوهری. اسماعیل. الصحاح تاج اللغة و صحاح العربیه. چ چهارم. بیروت: دارالعلم للملایین. ۱۴۱۰ ق. ص ۱۴۸۱.
- ۷- مصطفوی. حسن. التحقیق فی کلمات القرآن. ج ۴. تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب. ۱۳۶۰. صص ۱۱۵-۱۱۶.
- ۸- سپاح. احمد. فرهنگ بزرگ جامع نوین. ج ۱-۲. تهران: اسلام/۱۳۷۱. ص ۴۹۷.
- ۹- قرشی علی اکبر. قاموس قرآن. ج ۳. تهران: دارلکتاب السلامیه. چ ۱۴۱۲، ۶، ص ۸۲.
- ۱۰- حسینی دشتی. مصطفی. معارف و معاریف. ج ۵. تهران: نشر اندیشه اسلامی. چ سوم ۱۳۷۹. ص ۶۵۱.
- ۱۱- طباطبایی. محمد حسین. المیزان فی تفسیر القرآن. ترجمه: سید محمد باقر موسوی همدانی. ج ۳. قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم. چ پنجم. ۱۴۱۷. ص ۱۳۶.
- ۱۲- ابن ابی الحدید. شرح نهج البلاغه. ج ۱۶. بیروت: دارلحیاء التراث العربی. ۱۳۸۵ ق. ص ۱۱۶.
- ۱۳- طباطبایی. محمد حسین. المیزان فی تفسیر القرآن. ترجمه: سید محمد باقر موسوی همدانی. ج ۳. تهران: اسلامی. ۱۶۳ ش. ص ۲۵۸.
- ۱۴- ابن عجیبه. احمد ابن محمد والبحر المدید فی تفسیر القرآن. قاهره: نشر دکتر حسن عباس زکی. ۱۴۱۹.
- ۱۵- مرتضی. رحیمی. نقش رزق حلال در استحکام نهاد خانواده در سیره و سخن امام رضا. فرهنگ رضوی سال اول. شماره ۱۳۹۲، ۲. از ص ۱۲۵-۱۵۴.

- ۱۶- سالاری. اسلام وشهریاری. وحیده. آداب طلب رزق از منظر قرآن و روایات. قم: ابتکار دانش. ج اول ۱۳۹۴. ص ۲۹
- ۱۷- مکارم شیرازی. ناصر. تفسیر نمونه. ج ۱۴. تهران: دارالکتب السلامیه. ج اول. ۱۳۷۴. ص ۱۵.
- ۱۸- صدرالدین شیرازی. محمد بن ابراهیم. شرح اصول الکافی (صدرا). ج ۱. محقق/مصحح: محمد خواجهوی. تهران: موسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی ۱۳۸۳. ش. ص ۴۳۳.
- ۱۹- منسوب به علی بن موسی، امام هشتم علیه السلام. الفقه، المنسوب الی الامام الرضا علیه السلام. محقق/مصحح: موسسه آل البيت علیهم السلام. مشهد موسسه آل البيت ۱۴۰۶. ق ۲۰۸. ص
- ۲۰- ابن شعبه حرانی. حسن بن علی. تحف العقول. محقق/مصحح: علی اکبر غفاری. قم: جامعه مدرسین. ۱۴۰۴. ق. ص ۳۷.
- ۲۱- اربلی. علی بن عیسی. کشف الغمه. ترجمه: علی بن حسین زواره ای. ج ۱. نهران: اسلامیه. ۱۳۸۲. ص ۱۳۵
- ۲۲- کراچکی. محمد بن علی. کنز الفوائد. ج ۲. محقق: نعمه عبدالله. قم: دارالذخائر. ۱۴۱۰. ق. ص ۱۹۷.
- ۲۳- صفا خواه. م. گلچین صدوق (گزیده منلایحضره الفقیه). ابن بابویه. محمد بن علی. تهران: نشر فیض کاشانیج ۱. بی تا. ص ۱۴۳.
- ۲۴- شیخ حر عاملی. محمد بن حسن. وسائل الشیعه. محقق/مصحح: موسسه آة لبیت. قم. ۱۴۰۹. ق. ص ۱۵۰.
- ۲۵- شعیری. محمد بن علی. من لایحضره الفقیه. محقق/مصحح: علی اکبر غفاری. قم: دفتر انتشارات اسلامی. ۱۴۱۳. ق. ص ۱۶۳.
- ۲۶- ابن شاذان قمی. ابو الفضل شاذان بن جبرئیل؛ الفضائل. رضی. قم. دوم. ۱۳۶۳. ش. ص ۷۹.
- ۲۷- ابن بابویه. ابی جعفر محمد بن الحسین. معانی الاخبار. بیروت: ۱۹۸۸. م. ج ۱. ص ۳.
- ۲۸- سلطانی. علی محمد. غذای حلال. سلامتی پایدار. ج اول. تهران: انتشارات نظری. ۱۳۸۹. ش. ص ۱۶۴.